

Alessandro Baricco

De barbaren

Herziene editie

Vertaald door Manon Smits

2016

DE BEZIGE BIJ

AMSTERDAM | ANTWERPEN

Deze tekst heeft een bijzondere oorsprong. Ik heb hem geschreven tussen mei en oktober 2006, in een voor mij tamelijk krankzinnig tempo. Om de vijf, zes dagen publiceerde ik een aflevering ervan in de krant waar ik mee samenwerk, *La Repubblica*. Als ik had besloten om een essay in boekvorm te schrijven, zou ik waarschijnlijk een ander taalgebruik hebben gehanteerd, meer hebben geargumenteed, meer hebben gereflecteerd, en doordat ik nog terug had kunnen gaan om dingen te corrigeren, zou ik het verhaal waarschijnlijk een betere opbouw hebben gegeven. Maar ik vond het leuk om eens als het ware live te werken, onder de ogen van de lezers, meer gericht op de noodzakelijkheid van het nadenken dan op de behoedzaamheid van het publiceren.

Deze bundel omvat alle dertig afleveringen, en houdt ze bijeen in de wat rigidere vorm van een echt boek, voor de lezers die ze niet hebben kunnen of willen volgen tijdens hun ontstaansperiode. Ik heb heel weinig gecorrigeerd en bijna niets veranderd: ik wilde graag dat de tekst bleef zoals hij oorspronkelijk was, met zijn zwakheden, zijn onvoorzichtige snelheden, en zijn regelrechte barbaarsheid. Hierdoor lijkt me dat het daadwerkelijk is geworden wat ik wilde dat het zou zijn: de herinnering aan een kleine, onregelmatige onderneming.

A.B.

november 2006

Begin

Het lijkt misschien niet zo, maar dit is een boek. Ik bedacht dat ik het leuk zou vinden om er een in afleveringen te schrijven, in de krant, tussen de brokstukjes wereld die daarin dagelijks langskomen. Wat me tot deze werkwijze aantrok was de kwetsbaarheid ervan: het is alsof je in de buitenlucht staat te schrijven, boven op een hoge toren, terwijl iedereen naar je kijkt en de wind stevig waait. Iedereen loopt langs, druk bezig, een hoop dingen te doen. En jij staat daar maar, zonder dat je kunt corrigeren, kunt teruggaan, het trappetje opnieuw vorm kunt geven. Het komt zoals het komt. En de volgende dag wordt er een krop sla in verpakt, of wordt er een hoedje van gemaakt door een huisschilder. Als huisschilders die tenminste nog steeds maken, hoedjes van een krant – als bootjes op de kustlijn van hun gezicht.

Af en toe, en heus niet alleen voor het werk, ga je op zoek naar een bepaalde schaarste. En dat is waarschijnlijk een manier om een bepaalde authenticiteit terug te vinden.

Ik wil hoe dan ook geen valse verwachtingen wekken, dus ik zeg er meteen bij dat dit geen roman wordt. Een roman in feuilletonvorm, dat trekt me absoluut niet. Het wordt dus een essay, in de letterlijke zin van het woord, dat wil zeggen een poging. Een poging om te denken, al schrijvende. Er zijn een paar dingen die ik graag wil begrijpen, met betrekking tot wat er hier om me heen gebeurt. Met 'hier om me heen' bedoel ik het piepkleine stukje wereld waarin ik verkeer: tussen mensen die hebben gestudeerd, mensen die nog studeren, verhalen-

vertellers, theatermensen, intellectuelen, dat soort lieden. Een vreselijk wereldje, in veel opzichten, maar uiteindelijk is dat de plek waar de ideeën grazen, en de plek waar ik ben gezaaid. Met de rest van de wereld ben ik al lang geleden het contact kwijtgeraakt, en dat is niet fraai, maar het is wel zo. Het kost al heel veel moeite om je eigen kluitje aarde te begrijpen, er blijft niet veel over om de rest van de akker te leren kennen.

Maar misschien vind je in elke kluit, als je hem op de juiste manier interpreteert, de hele akker.

Hoe dan ook, ik zei dat er iets is, hier, wat ik graag zou willen begrijpen. Eerst was ik van plan het boek de volgende titel te geven: *De mutatie*. Alleen kon ik helemaal niemand vinden die dat ook maar enigszins een mooie titel vond. Jammer dan. Maar hij dekte wel goed de lading. Ik bedoel, dat is precies wat ik wilde begrijpen: waaruit bestaat de mutatie die ik om me heen zie?

Als ik het moest samenvatten zou ik het zo zeggen: allemaal voelen we dat er een onbegrijpelijke apocalyps in de lucht hangt, en overal horen we die stem rondbazuinen: 'De barbaren komen eraan!' Ik zie ontwikkelde geesten naar de stofwolk van de invasie uren, hun ogen strak gericht op de horizon van de televisie. Vanaf hun katheders proberen knappe professoren in het stilzwijgen van hun studenten te peilen hoe hoog de puinhopen zijn die achtergebleven zijn nadat er een horde barbaren is langsgetrokken, zonder dat iemand die overigens heeft kunnen zien. En rondom de dingen die worden geschreven of verbeeld, dobbert de verdwaasde blik van schriftverklarenders die ontzet vertellen over een land dat is geplunderd door rovers zonder enige cultuur noch geschiedenis.

De barbaren, daar heb je ze.

Welnu: in mijn wereld is intellectuele eerlijkheid schaars, maar intelligentie niet. Niet iedereen is gek geworden. Ze zien iets wat er is. Alleen krijg ik het niet voor elkaar om datgene

wat er is te bekijken met diezelfde blik. Er zit me iets niet lekker.

Ik realiseer me terdege dat het ook gewoon het normale conflict tussen de generaties zou kunnen zijn, de ouderen die zich verzetten tegen de invasie van de jongeren, de gevestigde macht die zijn posities verdedigt door de opkomende krachten te beschuldigen van barbaarsheid, en al die dingen die altijd al hebben plaatsgevonden en die we al duizenden keren hebben gezien. Maar deze keer lijkt het anders. Het conflict zit zo diep dat het anders lijkt. Gewoonlijk wordt er gevochten om zeggenschap over strategische punten op de landkaart. In dit geval lijkt het echter veel radicaler, alsof de aanvallers veel verder gaan: ze zijn de landkaart aan het veranderen. Misschien hebben ze hem zelfs al veranderd. Zoiets moet er gebeurd zijn in de gezegende jaren waarin bijvoorbeeld de Verlichting opkwam, of in de dagen waarin de hele wereld ineens romantisch bleek te zijn geworden. Er waren geen troepenverplaatsingen, en ook geen zonen die hun vaders vermoordden. Ze waren mutanten, die het ene landschap vervingen voor een ander, en daar hun eigen habitat vestigden.

Misschien is dit ook zo'n moment. En zijn degenen die wij barbaren noemen een nieuwe soort, met kieuwen achter de oren, die heeft besloten om onder water te leven. Nogal wie-des dat wij, van buitenaf, met onze longetjes, dat bekijken als een dreigende apocalyps. Waar zij ademhalen, gaan wij dood. En als we onze kinderen verlangend naar het water zien kijken, vrezen we voor hen, en werpen we ons blind tegen datgene wat we alleen maar kunnen zien, dat wil zeggen, de schim van een barbaarse horde die in aantocht is. Intussen merken we dat bovengenoemde kinderen, onder onze vleugels, nu al heel zwaar ademhalen, en achter hun oren krabben alsof daar iets zit dat moet worden bevrijd.

Op zo'n moment krijg ik zin om het te begrijpen. Ik weet

het niet, maar misschien heeft het ook iets te maken met die vreemde kortademigheid die me steeds vaker overvalt, en die vreemde neiging om langdurig onder water te zwemmen, tot ik eindelijk merk dat ik kieuwen heb die me kunnen redden.

Maar goed. Ik zou die kieuwen graag eens van dichtbij bekijken. En dat dier bestuderen dat zich aan het terugtrekken is van het land, en in een vis verandert. Ik zou de mutatie willen bespieden, niet om te achterhalen waar die vandaan komt (dat zou te hoog gegrepen zijn), maar om haar te kunnen schetsen, al is het nog zo vaag. Als een natuurwetenschapper uit vroeger tijden die in zijn schetsboek een tekening maakt van die nieuwe soort die hij op dat Australische eilandje heeft ontdekt. Vandaag heb ik mijn schetsboek opengeslagen.

Snap je er niets van? Logisch, het boek is nog niet eens begonnen.

Het is een tocht voor geduldige reizigers, een boek.

Vaak beginnen boeken met een ritueel waar ik erg op gesteld ben, namelijk het kiezen van een motto. Het is dat ene zinnetje of citaat dat op de eerste pagina wordt gezet, vlak na de titel en de eventuele opdracht, en dat dient als een soort viaticum, als zegening. Dit is bijvoorbeeld het motto van een boek van Paul Auster:

‘De mens heeft niet een en hetzelfde leven. Hij heeft vele levens achter elkaar, en dat is de oorzaak van zijn ongeluk’ (Chateaubriand).

Vaak klinken ze zo, dat wat voor onzin ze ook beweren, je ze gelooft. Ze zijn apodictisch, om het maar eens uit te drukken in de taal van hen die ademen met hun longen.

Het leukst vind ik motto's die de grenzen van het veld afbaken. Die je dus min of meer duidelijk maken op wat voor veld het boek zal spelen. Toen de grote Melville het motto voor *Moby Dick* moest kiezen, liet hij zich een beetje meesle-

pen en koos hij uiteindelijk veertig citaten. Dit is het eerste:

‘En God schiep de groote walvisschen’ (*Genesis*).

En dit is het laatste:

‘O, de zeldzaam’ oude walvis, in zijn zeeverblijf / zal hij zijn, bij ontij en orkaan, / Een kolos van macht, waar macht is recht, / En Koning van de grenslooz’ oceaant!’ (‘Walvislied’).

Volgens mij was dat een manier om duidelijk te maken dat zijn boek zou gaan over de hele wereld, van God tot aan de scheten van de zeelui uit Nantucket. Of tenminste, dat was het plannetje van Melville.

‘Anima candida!’ zou Vonnegut* zeggen, met uitroepteken en al.

Zo zou ik voor dit boek vier motto’s willen kiezen. Gewoon om de lijnen van het speelveld af te bakenen. Het eerste komt uit een prachtig boek dat sinds kort in het Italiaans vertaald is. Het is geschreven door Wolfgang Schivelbusch* en is getiteld *Die Kultur der Niederlage* (*De cultuur van de nederlaag*; als Torino-supporter heb ik een zwak voor dit soort titels). Dit is wat hij op een gegeven moment schrijft: ‘De vrees om te worden verslagen en verwoest door hordes barbaren is zo oud als de geschiedenis van de beschaving. Beelden van woestijnvorming, van parken die zijn geplunderd door nomaden en van vervallen gebouwen waarin het vee staat te grazen, keren voortdurend terug in de decadente literatuur, vanaf de Oudheid tot aan onze tijd.’

Overschrijven en even apart leggen.

Het tweede motto vind je in de volgende aflevering.

Wat een wind zeg, hier boven op die toren.

Motto's

Motto's I

Het tweede motto van dit boek komt van ver. 7 mei 1824. Beethoven presenteert in Wenen zijn Negende Symfonie. Hoe die dag werkelijk verliep is een verhaal dat ik vroeg of laat graag eens zou vertellen. Niet hier, dit is niet de juiste plek. Maar ik zeg je dat ik het vroeg of laat zal doen, want het is iets belangrijks, het begrijpen hiervan. 'Ah! Hoeveel is sindsdien gestorven... en ontloken!' is een zin van Roxane in *Cyrano de Bergerac*, maar het gaat ook op voor de avond waarop de 'Ode an die Freude' ('Ode aan de vreugde') voor het eerst door mensen werd beluisterd (een paar maar, want het merendeel hield het niet vol en maakte zich halverwege uit de voeten). Dat was me een verhaal. Vroeg of laat zou ik dat toch eens moeten vertellen. Maar niet nu, in elk geval.

Niet nu, maar één ding wil ik er nog wel bij zeggen, omdat het volgens mij te maken heeft met de barbaren, en dat is dat Beethoven zich die avond naar de schouwburg begaf in een groene rokjas. Hij had er geen in een fatsoenlijkere, meer respectabele kleur, en dus moest hij wel die groene rokjas aantrekken, en in zekere zin was dat zijn grootste zorg toen hij van huis ging, wat zouden de mensen zeggen van zijn tragisch groene rokjas, en daarop stelde zijn secretaris genaamd Schindler hem gerust en zei dat hij zich geen zorgen hoefde te maken omdat het natuurlijk halfdonker zou zijn in de schouwburg en het dus onwaarschijnlijk was dat de mensen zouden opmerken wat voor kleur zijn rokjas precies was, in dit geval groen.

Het ging precies zo. En als ik ben aangekomen bij de dertigste aflevering van dit boek, zal ik veel gemakkelijker kunnen uitleggen hoe belangrijk deze anekdote is. Dat duurt nog maanden, verwacht ik, maar als het zover is zal het je geen moeite kosten om deze zin te begrijpen: het ging er óók om hoe ze gekleed gingen. Beloofd.

Maar goed. Dat was niet wat ik wilde zeggen. Ik was gebleven bij het tweede motto. Oké, de Negende van Beethoven werd gepresenteerd en het is opmerkelijk om te weten hoe ze daarop reageerden, de mensen, de critici, iedereen. Dat was precies zo'n moment waarop sommige mensen de kieuwen achter hun oren ontblootten en schuchter begonnen te bedenken dat zij zich veel beter zouden voelen in het water. Ze stonden op de drempel van een heftige mutatie. (Naderhand noemden we die de Romantiek. Daar zitten we nu nog steeds in.) Het is dus heel belangrijk om te gaan kijken wat er op dat moment werd gezegd en gedacht. En dit is wat een Londense criticus schreef, een jaar later, toen hij de Negende eindelijk kon lezen en beluisteren. Ik wil er wel even bij zeggen dat hij geen dommerik was, en dat hij schreef voor een gezaghebbend tijdschrift getiteld *The Quarterly Musical Magazine and Review*. En dit is wat hij schreef, en wat ik hier weergeef als tweede motto:

‘Elegantie, puurheid en maat, die de basisprincipes van onze kunst vormden, maken geleidelijk plaats voor een nieuwe, frivole en pompeuze stijl die wordt gehanteerd door de oppervlakkige talenten van onze tijd. Hersenen die, door opvoeding en gewoonte, nergens anders aan kunnen denken dan aan kleren, mode, roddels, romans lezen en morele losbandigheid, zijn nauwelijks in staat te genieten van de ingewikkeldere, minder koortsachtige geneugten van de wetenschap en de kunst. Beethoven schrijft voor dié hersenen, en daarin schijnt hij ook tamelijk succesvol te zijn, als ik de lofbetuigingen

moet geloven die ik overal hoor opkomen voor dit laatste werk van hem.’

Voilà.

Wat mij een glimlach ontlokt is dat de Negende in onze tijd juist een van de hoogste, stevigste bolwerken is van die vesting die dreigt te worden veroverd door de barbaren. Die muziek is het symbool geworden, de ode, de opperste citadel. Die muziek is onze beschaving. Nou, ik heb een nieuwtje voor je. Er is een tijd geweest waarin de Negende het symbool van de barbaren was! De beluisteraars van die symfonie, en de lezers van romans: allemaal barbaren! Toen ze hen aan de horizon zagen verschijnen, haastten ze zich om hun dochters en hun sieraden in veiligheid te brengen! Dat zijn klappen. (En wat dacht je hiervan: hoe zijn we er ooit toe gekomen om te denken dat degenen die géén romans lezen de barbaren zijn?)

Over de Negende Symfonie gesproken, moet je dit horen. Waarom hebben cd's het formaat dat ze hebben en bevatten ze dat bepaalde aantal minuten muziek? In feite hadden de uitvinders ze net zo goed een beetje groter kunnen maken, of een beetje kleiner, waarom precies dat formaat? Antwoord: toen ze in 1982 bij Philips* daarover moesten beslissen, bedachten ze dat de hele Negende Symfonie van Beethoven erop moest passen. Destijds was daarvoor een drager van twaalf centimeter nodig. En zo ontstond het formaat van de cd. Nog steeds wordt een plaat van Madonna, ik noem maar wat, aangepast aan de duur van die symfonie.

Typisch, hè? Maar is het waar? Dat weet ik niet. Ik heb het gelezen in een Frans tijdschrift getiteld *L'Echo des Savanes*, waarvan een op de drie pagina's vol staat met blote vrouwen en strips. Als je in de trein zit, met allemaal andere mensen om je heen, is het een heel gedoe om het te lezen, zeker als je katholiek bent opgevoed. Het is hoe dan ook een gezaghebbend tijdschrift op zijn gebied, al ontgaat me eerlijk gezegd

wat dat gebied precies is. Maar waar het mij om gaat is dit: of die anekdote over Philips nu waar is of niet, hij drukt iets uit wat wél volkomen waar is, namelijk het absoluut totemistische karakter van de Negende. En dat drukt hij uit met een bondigheid die ik nooit heb aangetroffen in tientallen boeken zónder blote vrouwen. Dat vind ik mooi, en het heeft ook te maken met dit boek. Wat is dit voor nieuwe vorm van waarheid, waarschijnlijk verzonnen, maar zo doeltreffend dat het helemaal niet nodig is om haar te verifiëren? En waarom juist daar, tussen al die borsten en billen? Dat is iets waaraan ik het vierde hoofdstuk van dit boek wil wijden. Nu eerst nog zien te bedenken waar de eerste drie over zullen gaan.

Rustig maar. Dat was een grapje. Ik heb heus wel een plan. Ik weet bijvoorbeeld nu al dat ik het laatste hoofdstuk van dit boek ga schrijven op de Chinese Muur.

Maar goed. Door naar het derde motto.